

Eric Blanc

Rötterna till 1917: Kautsky, staten och revolutionen i Tsarrysland

Denna artikel undersöker de perspektiv på staten och revolutionen som förespråkades av den tidiga Karl Kautsky och revolutionära socialdemokrater i Tsarrysland. I motsats till en vanlig missuppfattning avvisade dessa ”ortodoxa” marxister möjligheten av ett fredligt och gradvis utnyttjande av den kapitalistiska staten för att genomföra en socialistisk omvandling. Jag visar att den Andra internationalens ”ortodoxi” visade sig vara en tillräckligt radikal för att bolsjevikerna och de finska socialisterna skulle ställa sig i ledningen för 1900-talets första anti-kapitalistiska maktövertaganden.

Inledning

Alltsedan Lenins *Staten och revolutionen* publicerades 1918 har Karl Kautskys syn på de frågorna ofta framställts som att han var anhängare av att den kapitalistiska staten kunde användas för övergången till socialism. Lenins betydelsefulla skrift har kastat en lång skugga bakom sig och fått akademiker och socialister att utgå från att det ödesdigra felet med Andra internationalen var en i grunden omarxistisk syn på statsmakten.

Det brukar heta att när bolsjevikledarna 1917 manade till att krossa den kapitalistiska staten innebar det en nyskapande brytning med den rådande inställningen inom ”ortodox” socialdemokrati (dvs. marxismen). I en nutida skildring heter det att ”dessa [icke bolsjevikiska] socialistpartier inom Andra internationalen präglades av ett betydande brott med Marx´ teori om staten”. Kautsky ges skulden för detta, eftersom han påstås ha ”bortsett från Marx´ kritik av Gothaprogrammet och Engels´ samstämmiga kritik av Erfurtprogrammet – där de framhöll att det varit ett allvarligt misstag av det tyska partiet att hävda att övergången till socialism

kunde ske utan att den gamla staten krossades genom en revolution”.¹

Som Ben Lewis klart påvisat i sitt banbrytande arbete om Kautsky, strider en sådan uppfattning mot fakta och fördunklar den syn på staten som fanns bland revolutionära socialdemokrater i Tyskland, Tsarrysland och andra länder.² Med utgångspunkt i och genom att utveckla några av Lewis´ upptäckter tänker jag visa att den tidiga socialdemokratiska ”ortodoxin” stod för en strategi för att bryta med kapitalismen som hade mer gemensamt med vad Kommunistiska internationalen stod för inledningsvis än med den klassamarbetande reformismen efter 1914.

Även om Kautsky efter 1910 kom att inta en speciell syn på staten, innebar hans tidigare inriktning – dvs. den strategi som format en hel generation av revolutionära marxister, inklusive Lenin – ett avvisande av möjligheterna till fredlig användning av den kapitalistiska staten och att han manade till krossande av den stående armén i enlighet med exemplet från Pariskommunen 1871. De ”ortodoxas” krav på en demokratisk republik handlade inte bara om att störta monarkierna, utan på att upprätta arbetarstyre. Till skillnad från Kautsky själv höll de mest konsekventa marxisterna i tsardömet fast vid detta radikala synsätt under revolutionen 1917.

Att studera historien före 1918 genom den lins Lenin använde i *Staten och revolutionen* avleder också på ett diskutabelt sätt vår uppmärksamhet från en granskning av de viktigaste strategiska debatterna mellan marxister i det ryska imperiet fram till slutet av 1917. Under tsarismens absolutism rådde inte större konflikter om någon gradvis omvandling av staten, eftersom så gott som alla socialdemokrater insett att det var nödvändigt att med våld störta det absolutistiska tsarväldet.³ När tsarismen störtats i februari 1917 blev den avgörande frågan rörande den politiska makten om huruvida man skulle bilda en koalitionsregering med bourgeoisin eller om man skulle upprätta någon form av oberoende arbetar- och bondemakt. Och i den frågan – den avgörande tvistefrågan under revolutionen 1917 – stod den revolutionära socialdemokratin orubbligt fast vid en klar klasslinje.

Det var reformisterna – inklusive Kautsky efter 1909 – som i teori och/eller praktik bröt med den traditionella ”ortodoxa” synen på den kapitalistiska staten och den proletära revolutionen åren 1917-23.⁴ Även om den hegemoniska revolutionärt marxistiska synen på statsmakten utvecklades efter Oktoberrevolutionen överväger den politiska kontinuiteten motsättningarna med Kautskys tidiga syn på staten och revolutionen. Vilken kritik som än kan riktas mot den revolutionära socialdemokratin i dess tidiga skede visade den sig svara för en tillräcklig anti-systemisk grundval för att bolsjevikerna och socialisterna i Finland skulle kunna leda de första anti-kapitalistiska maktövertagandena under 1900-talet.

Kautskys inflytande i Tsarrysland och Tyskland

Om politisk praktik är det yttersta kriteriet för revolutionär teori bör Kautskys strategi bedömas utifrån den konkreta politiska praktiken hos de partier som försökte tillämpa detta perspektiv. Och för att förstå hur ett parti lett av ”ortodoxa” marxister såg ut i verkligheten måste man studera det ryska tsardömet, inte Tyskland.

Ingenstans i världen var Kautskys skrifter lika populära och inflytelserika som i de länder som

¹ Blackledge 2011. För en akademisk argumentering för att Kautsky inte var ute efter att krossa kapitalismen, se Van Ree 2002, sid. 31-32. [för närmare info om citerade arbeten, se ”Anförda arbeten” efter artikeln – Red]

² Se exempelvis Lewis 2011. Jag skulle vilja rikta ett tack till Ben Lewis, som för denna artikel generöst låtit mig använda sin kommande samling av Kautskys texter om demokrati och republik.

³ Det enda betydande undantaget var reformisterna inom den moderata flygeln av de finländska socialdemokraterna och likvidatorerna bland de ryska mensjevikerna efter 1905.

⁴ Av utrymmesskäl kommer jag i en separat artikel att behandla debatten bland marxister i det ryska imperiet om ”jordfrågan” och huruvida den kommande revolutionen direkt kunde störta kapitalismen.

styrdes av den ryske tsaren, där hans verk i själva verket fungerade som grundval för tsardömet mest radikala partier bland olika nationaliteter. Kautsky var betydelsefull inom tsardömet framför allt eftersom intresset för revolutionär politik var så stort. I *Staten och revolutionen* gjorde Lenin följande kommentar om detta:

Inte utan skäl säger en och annan tysk socialdemokrat skämtsamt att Kautsky läses mer i Ryssland än i Tyskland. (Inom parentes sagt ligger det ett långt djupare historiskt innehåll i detta skämt än dess upphovsmän förmodar. Bland de ryska arbetarna framträdde 1905 en ovanligt stark och enastående efterfrågan på den bästa socialdemokratiska världslitteraturens bästa verk och de erhöll ett i jämförelse med en del andra länder mycket stort antal översättningar och utgåvor av dessa verk. Därigenom överfördes s a s i hastigare takt det mera framskridna grannlandets väldiga erfarenheter på vår proletära rörelses unga mark.⁵

Som Lenin påpekade hade Kautskys skrifter större verkan i tsardömet än i det socialdemokratiska partiet i Tyskland (SPD). Det är viktigt att framhäva detta redan från början, eftersom Kautskys teorier ofta fått skulden för och/eller sagts återspegla att det tyska partiet övergav revolutionär politik, något som skulle kulminera i dess stöd för första världskriget och att man slog ner revolutionen 1918-23.

Paul Blackledge skriver exempelvis att Kautsky ”underordna[de] all politik parlamentarismen för att därigenom eftertryckligt urskulda hur den tyska socialdemokratin blev uppbunden till den tyska kapitalistiska staten under de årtionden som ledde fram till 1914”.⁶ Den sortens tolkningar ger en i grunden felaktig diagnos av den politik Kautsky en gång stod för och orsakerna till SPD:s urartning. I själva verket bestod SPD:s ledning, i varje fall från 1906 och framåt, inte av ”ortodoxa” socialdemokrater, utan av heltidsanställda parti-, fackförenings- och parlamentariska tjänstemän, som var misstänksamma mot socialistisk teori i allmänhet och mot Kautskys texter i synnerhet.

Som Gilbert Badia framhållit ”uppvisade den nya partiledningen (och med än större kraft i fackföreningarna) i själva verket en växande misstänksamhet mot ‘politisk teori’ och mot dem som drog fram den i förgrunden”.⁷ 1909 – ett bra tag före SPD:s historiska kapitulationer – befann sig Kautskys politiska inflytande i partiet på klar tillbakagång. För att tala med historikern Hans-Josef Steinberg är historien om den tyska socialdemokratin mellan 1890 och 1914 ”historien om frigörelse från teori i allmänhet”.⁸

SPD-byråkratins ”icke-teoretiska” pragmatism, i förening med dess speciella materiella intressen som tjänstemän, underlättade ett omedvetet anammande av borgerlig liberalism och i praktiken integration i det kapitalistiska styret. Det var framför allt framväxten av denna konservativa (och a-teoretiska) strömning, som förvandlade det tyska partiet, och ett stort antal av dess motsvarigheter i Västeuropa, till en stötta för borgerlig parlamentarism. För detta principiösa SPD-ledarskap spelade det ingen större roll att beslutet att stödja första världskriget 1914 och att ställa sig i spetsen för en kapitalistisk republik tillsammans med bourgeoisin efter 1918 utgjorde flagranta brott med det klassiska förhållningssätt som förordats av Kautsky och SPD i allmänhet.⁹ Att Kautsky från 1909 till sist gav efter för trycket från byråkratin inom SPD och reviderade många av sina tidigare ståndpunkter, samt aktivt motarbetade Oktoberrevolutionen, får inte göra att vi bortser från vad han i själva verket sagt och gjort innan.

Ett klagörande av Kautskys inställning till staten och revolutionen är avgörande för att kunna

⁵ Lenin, [Stat och revolution](#)

⁶ Blackledge 2013.

⁷ Badia 1975, sid. 140.

⁸ Steinberg 1967, sid. 124.

⁹ Om byråkratiseringen och den politiska utvecklingen inom SPD, se Schorske 1955.

förstå att de ryska marxisternas radikala inriktning inte handlade om någon missuppfattning av karaktären hos ”ortodoxin” inom Andra internationalen.

Kautsky och revisionismen

Det är mer än lite ironiskt att Kautsky idag ofta förknippas med en gradvis omvandling till socialism, när hans samtida i själva verket betraktade honom som den främste förkämpan för raka motsatsen. I den debatt som pågick inom Andra internationalen mellan ”ortodoxi” och ”revisionism” om hur makten skulle erövrats var Kautsky utan tvekan den mest inflytelserike företrädaren för ett radikalt brott.

Reformisternas inställning var okomplicerad. Många avvisade helt att arbetarna måste ta makten: samhällelig jämlikhet och rättvisa, hävdade man, kunde uppnås genom en gradvis förstärkning av demokratiska rättigheter, offentlig service och arbetarklassens organisationer (fackföreningar, konsumentkooperation, osv.). Andra revisionister förespråkade att arbetarna skulle ta makten, men ansåg att det målet skulle uppnås på fredlig väg, gradvis, genom val inom de rådande demokratiska institutionerna. Om politisk frihet och parlamentarisk demokrati rådades behövdes ingen revolution. Med den reformistiske teoretikern Eduard Bernsteins berömda ord: ”Slutmålet för socialismen, vad det nu än kan vara, betyder inget för mig; rörelsen i sig är allt.”¹⁰

Även om marxisterna i tsarväldet var snabba med att anklaga sina meningsmotståndare för ”revisionism”, ska läsaren ha klart för sig att denna debatt om omvandling av den kapitalistiska staten i stort sett var irrelevant för den situation som rådde under tsarismen. Avsaknaden av politisk frihet eller parlament gjorde att alla marxistiska partier vid denna tid var eniga om att den existerande staten måste krossas genom en våldsamt revolution. 1903 konstaterade det polska socialistpartiet (PPS) att, i motsats till Västeuropa, ”var de socialistiska partierna för alla nationaliteter i Ryssland eniga om att första steget måste vara att leda en våldsamt revolution för att sopa undan det största hindret – tsarismen.”¹¹ Som Kautsky påpekade 1904 var den speciellt försiktiga taktik han förordade i Tyskland inte med nödvändighet relevant för det absolutistiska tillstånd som rådde i tsarens imperium, där arbetarna ”befinner sig i en situation, där de bara har sina bojor att förlora”.¹²

Fram till februari 1917 handlade den största konflikten i tsarens Ryssland om socialisternas krav på att upprätta en demokratisk republik genom väpnad kamp och liberalernas tal om en konstitutionell monarki och fredliga påtryckningar. Först efter februari 1917 och sedan den provisoriska regeringen upprättats blev frågan om hur man skulle förhålla sig till en borgerlig regering kritisk i större delen av imperiet.

Under den tsaristiska absolutismen är det inte förvånande att det bara var i det autonoma storhertigdömet Finland – den enda delen av det ryska imperiet med ett parlament, relativ politisk frihet och ett tillåtet socialistparti – som den ”revisionistiska” synen på staten hade något inflytande och praktisk betydelse för politiken. Före revolutionen 1905 var det finländska arbetarpartiet öppet reformistiskt, ”ortodox” marxism sällsynt och klassarbetet dominerande. 1899 års grundningsprogram för Finländska arbetarpartiet (som 1903 skulle byta namn till Finländska socialdemokratiska partiet) innehöll inget om att ta makten. I stället talade partiets ledare om behovet av att ”sträva efter att delta i maktutövningen på det kommunala och statliga området”.¹³

Marxistisk ”ortodoxi” motsatte sig skarpt den sortens blygsamma visioner. Arbetarklassen,

¹⁰ Citerat i Luxemburg 2004 [1900], sid. 129.

¹¹ A.W. 1903, sid. 247.

¹² Kautsky 2009 [1904], sid. 215.

¹³ Citerat i Martin 1971, sid. 248. Min kursivering.

hette det, kunde bara frigöra sig själv och alla förtryckta genom att gripa all politisk makt. Med den uppfattningen som grund förklarade det polska socialistpartiets grundningsprogram 1892 att det satte ”som sitt främsta mål att erövra den politiska makten åt proletariatet och av proletariatet”.¹⁴

Enligt Kautsky kunde statsmakten inte delas av utsugna och utsugare, på grund av djupet i klassmotsättningarna. Det var omöjligt för proletariatet att gradvis erövra politisk makt: ”Idén om det steg för steg försiggående erövrandet av en ministärs särskilda avdelningar genom socialdemokratin är ej mindre besynnerlig än det vore att tänka sig ett försök att uppdelade födelseakten i flera månadsvis på varandra följande födelseakter.”¹⁵ Grundningsprogrammet 1900 för socialdemokraterna i kungariket Polen och Litauen sammanfattade träffsäkert denna ”ortodoxa” samsyn:

Staten av idag är en organisation i kapitalets tjänst, varenda åtgärd den vidtar dikteras av kapitalets intressen; dagens regeringar utför bara kapitalistklassens önsningar. Arbetarklassens uppgift måste därför vara att avskaffa denna statsform, att bryta loss staten ur kapitalismens händer, att omvandla den på ett sådant sätt att den kan börja tjäna folkets intressen. Bara genom att bryta kapitalismens makt, bara genom att besegra den politiska staten, kan arbetarna uppnå sitt mål: att avskaffa utsugningen och trygga välbefinnande för hela det arbetande folket.¹⁶

Kautsky och andra radikaler avvisade Bernsteins tal om en gradvis övergång till socialismen och förklarade att arbetarna endast genom ett revolutionärt brott kunde erövra statsmakten och störta kapitalismen. En sådan brytning krävdes för att ”genom en avgörande kamp” slå tillbaka den härskande klassens oundvikliga motstånd.¹⁷ I likhet med så många andra socialister i imperiet prisade den polske marxisten Kazimierz Kelles-Krauz Kautskys viktiga skrift från 1902 *Den sociala revolutionen* för att ha påbörjat en seriös socialistisk diskussion om hur proletariatet skulle erövra makten.¹⁸ Kautskys långa text blev nästan omedelbart översatt, återutgiven och underjordiskt spridd av de mest radikala marxistiska partierna i tsarimperiet.

Kritik av den borgerliga demokratin

Kautsky och hans meningsfränder kopplade samman kravet på revolution med sin kritik av bourgeoisin och demokratin under kapitalismen. Enligt socialistisk ”ortodoxi” hade kapitalistklassen sedan länge upphört att konsekvent försvara (än mindre kämpa för) demokrati. Den finländske ”ortodoxe” marxisten Edward Valpas förklarade exempelvis att ”bourgeoisin inte hade någon demokratisk hållning”.¹⁹ På grund av bourgeoisins alltmer anti-demokratiska politik skulle proletariatet under sin kamp för demokrati hamna på kollisionkurs med kapitalismen.

Enligt Kautskys uppfattning var de parlamentariska demokratierna under kapitalismen inget annat än korrupta vrångbilder av demokrati och sann parlamentarism. En orsak till detta var att kapitalisternas sociala och ekonomiska makt totalt underminerade den demokratiska processen.

Bourgeoisin försöker använda alla de möjligheter republiken erbjuder för att hålla nere proletariatet. Den satsar på att i enorm skala försöka ‘dupera arbetarna’ ... genom att systematiskt förvräda massornas synsätt genom att översvämma landet med tidningar som går att muta, genom att köpa röster vid val, genom att vinna över viktiga arbetarledare ... De metoderna är som mest

¹⁴ Polska Partia Socjalistyczna 1975 [1892], sid. 252.

¹⁵ Karl Kautsky, *Den sociala revolutionen*.

¹⁶ SKDPiL 1934 [1900], sid. 185.

¹⁷ Kautsky, *Vägen till makt*.

¹⁸ Kelles-Krauz 1904, sid. 560.

¹⁹ L'Internationale Ouvrière & Socialiste 1907, sid. 158.

framgångsrika i republiken.²⁰

Tillväxten av statsbyråkratin stod inte mindre i motsättning till demokrati – det som Kautsky kallade ”byråkratiskt parasiterande”. Mängden av ”överflödiga tjänstemannagrupper” och den växande maken för den verkställande makten och icke valda regeringsorgan underminerade ställningen för demokratiskt valda parlament.²¹ Kautsky ansåg således att ”en av de viktigaste uppgifterna för arbetarklassen i kampen för att ta makten är inte att eliminera det representativa systemet, utan att bryta den makt regeringen har gentemot parlamentet”.²² I enlighet med den uppfattningen krävde *Erfurtprogrammet* – liksom senare revolutionärt marxistiska program i Tsarryssland – att alla statstjänstemän skulle väljas och införande av ett omfattande lokalt självstyre.²³

Enligt ”ortodoxa” marxister hotades demokratin än mer av den stora tillväxten av statens väpnade styrkor, dvs ”militarism”. I linje med Kautskys analys hävdade Marien Bielecki från PPS att ”militarismens hotfulla frammarsch” spärrade vägen för en demokratisk omvandling av Europas stater.²⁴

På grund av den anti-demokratiska karaktären hos de regeringar som fanns var Kautskys slutsats att proletariatet för sin befrielse inte kunde använda sig av de viktigaste rådande statsformerna och institutionerna.

Proletariatet, och småbourgeoisin, kommer aldrig att kunna styra staten via dessa institutioner. Det beror inte bara på att officerskåren, topparna inom byråkrati och kyrka alltid rekryterats från överklassen och har ytterst nära band till den. Det ligger i själva karaktären hos dessa maktinstitutioner att försöka stå över folket för att kunna styra det, och inte tjäna det, vilket innebär att de så gott som alltid kommer att vara anti-demokratiska och aristokratiska.²⁵

Denna analys ledde till två taktiska slutsatser. För det första hävdade Kautsky *inte* att det under kapitalismen gick att använda parlamenten för att driva igenom en socialistisk omvandling, i själva verket fördömde han vid flera tillfällen den reformistiska uppfattningen att vägen till socialismen kunde gå genom val av en socialistisk majoritet inom den existerande staten. Och även om Kautskys betoning av parlamentarismen tycktes innebära att det socialistiska maktövertagandet krävde stöd av en majoritet befolkningen, satte han inte före 1910 i allmänhet som villkor att marxisterna först måste vinna majoritet i parlamentet för att den socialistiska omvandlingen skulle kunna inledas.²⁶

Bourgeoisin, förklarade han, skulle med största sannolikhet tillgripa våld för att förhindra, eller upphäva, att en socialistisk regering valdes i parlamentet, vilket gjorde att man måste ställa in sig på att revolutionen måste leda till en politisk och institutionell brytning. I polemik med den tyske reformisten Max Maurenbrecher skrev Kautsky: ”Tror han att utsugarna godmodigt ska se på medan vi erövrar den ena positionen efter den andra och förbereder exproprieringen av dem? Om så är fallet är han offer för en väldig illusion. Ta bara tanken på att vår revolutionära verksamhet skulle ta sig former som hotade bourgeoisins makt. Vad skulle då hända? Bourgeoisin skulle försöka sätta stopp för parlamentariska former. Framför allt skulle den snarare försöka göra sig av med de allmänna, direkta och hemliga val än att lugnt och stilla kapitulera för proletariatet. Vi kommer därför inte ens att ställas inför valet om

²⁰ Kautsky 2017 [1905], sid. 177, ”The Republic and Social Democracy in France”.

²¹ Ibid., sid. 222.

²² Kautsky 2017 [1905], sid. 155, ”Parliamentarism and Democracy”.

²³ Se exempelvis Sozialdemokratische Partei Deutschlands 1891, sid. 5, samt ”Latviesu Socialdemokrātiskās Strādnieku Partijas Programa” [1904] i Latvijas KP CK Partijas Vēstures Institūts 1958, sid. 13.

²⁴ Bielecki 1904, sid. 157.

²⁵ Kautsky 2017 [1905], sid. 191-92, ”The Republic and Social Democracy in France”.

²⁶ Waldenberg 1972, sid. 409-11, 530-31.

att begränsa oss till en rent parlamentarisk kamp.²⁷

Huruvida den kommande revolutionen skulle bli fredlig eller våldsam, hävdade Kautsky, berodde på omständigheterna, även om hans förhoppningar och preferenser uttalat var inriktade på det förra. Medan reformistiska socialister betonade att det var absolut förbjudet för proletariatet att någonsin använda vapenmakt, var Kautskys uppfattning hela tiden att ”ortodoxa” marxister önskade och förespråkade en fredlig revolution, men att man måste vara beredd att om nödvändigt använda våldsamma metoder.²⁸ Han konstaterade att kapitalisterna inte tänkte avstå från våld även om socialisterna gjorde det. ”Om man på förhand avsäger sig möjligheten att använda våld vad återstår då annat än rätt och slätt parlamentarisk kretinism och statsmannamässig list?”²⁹

Genom att organisera en generalstrejk och vinna över de meniga soldaterna var en fredlig socialistisk revolution möjlig, enligt Kautsky.³⁰ Huruvida revolutionen skulle leda till våld gick inte att förutsäga eftersom detta berodde på hur den härskande klassen skulle reagera. Under alla omständigheter skulle arbetarna behöva beväpna sig, eftersom:

Nu, precis som tidigare, är Marx´ uttalande sant: våldet är alla nya samhällens barnmorska. Ingen härskande klass kommer att abdikera lugnt och frivilligt. Men detta innebär inte med nödvändighet att våldet är det nya samhällets barnmorska. En uppåtstigande klass måste ha de nödvändiga verktygen för våld till sitt förfogande om den vill avvärja den gamla härskande klassen, men det är inte ovillkorligt nödvändigt att använda dem.³¹

Den sortens inriktning var knappast reformistisk, även om det bör noteras att Kautsky, i motsats till Kommunistiska internationals strategi i början ofta antydde att den avgörande striden bara skulle äga rum när den härskande klassen ingripit mot demokratiska institutioner eller politiska friheter. En så relativt defensiv inriktning hängde i sin tur samman med Kautskys starka betoning av att man om möjligt måste hålla fast vid lagliga och fredliga metoder för att inte ge regimen en förevändning att slå ned på och krossa proletariatets samlade makt innan det var starkt nog för att kunna besegra sina fiender. En revolutionär kris skulle till sist uppstå och ställa socialisterna inför klara politiska uppgifter, men under tiden skulle partiet göra allt som stod i dess makt för att slippa alla förtidiga sammandrabbningar med den härskande klassen. Vad som saknades i detta synsätt var en strategisk förståelse för det centrala i massagerande och ”spontana” uppsving för den revolutionära processen – insikter som tydligast formulerades av Rosa Luxemburg efter 1905 och som förverkligades av bolsjevikerna 1917.

Det fanns även tidigare marxistiska exempel på uppfattningar som avvek från Kautskys. Redan 1904 hävdade PPS-ledarna Kazimierz Kelles-Kraus och Marien Bielecki, i en viktig men bortglömd polemik, att Kautskys inställning var överdrivet defensiv och att marxister i parlamentariska demokratier (och inte bara i Tsarryssland) aktivt måste uppmana till och förbereda stora generalstrejker och väpnade resningar mot den kapitalistiska staten.³²

Den avgörande taktiska slutsatsen från Kautsky och revolutionära socialdemokrater efter 1903 var att socialister inte under några omständigheter fick försöka sätta sig i en kapitalistisk regering. För specialfallet Ryssland argumenterade en del ”ortodoxa” marxister som Kautsky och bolsjevikerna för en provisorisk revolutionär regering av arbetare (eller arbetare och bönder), som även om den inte störtade kapitalismen som sådan skulle leda den demokratiska

²⁷ Kautsky 1908, sid. 456, ”Practical Work in Parliament”.

²⁸ Kautsky, *Den sociala revolutionen*.

²⁹ Kautsky, ”9 June 1902” i Adler 1954, sid. 405.

³⁰ Kautsky, *Den sociala revolutionen*.

³¹ Kautsky 2009 [1904], ”Revolutionary Questions” i *Witnesses to Permanent Revolution*.

³² Kelles-Kraus 1904; Bielecki 1904.

revolutionen till seger. Andra, som mensjevnikerna, var i allmänhet motståndare till ett sådant perspektiv och hävdade att en arbetarregering inte med nödvändighet skulle leda till att kapitalismen störtades, något som det ryska samhället inte var moget för. Vad som här är viktigt att framhålla är att *alla* strömningar inom den revolutionära socialdemokratien var motståndare till att bilda en koalitionsregering med kapitalistklassen och de liberala partierna.³³

Betydelsen av motståndet mot ”ministersocialism” går knappast att överdriva, eftersom det var just den frågan som skulle visa vara den centrala 1917 och senare. Långt viktigare än frågan om användande av våld, eller hur en arbetarstat helst skulle se ut, var frågan om huruvida man skulle sätta sig i en koalitionsregering med bourgeoisin *den* avgörande skiljelinjen mellan reformister och radikala i synen på statsmakten under den revolutionära vågen i det ryska kejsardömet 1917.

Rötterna till denna avgörande debatt om vad som senare skulle kallas ”folkfronten” härrör från 1899. Det året, efter den anti-semitiska ”Dreyfusaffären”, blev socialisterna Alexandre Millerand minister med syfte att rädda republiken mot hoten från högern. Reformistiska franska socialister som Jean Jaurès ansåg att Millerand gjort rätt utifrån uppfattningen att demokratiska landvinningar gick lättast att försvara genom en allians med den progressiva bourgeoisin; socialistiskt deltagande i regeringen var dessutom ett strategiskt steg mot att staten gradvis skulle omvandlas i riktning mot socialism.³⁴

En het strid uppstod omedelbart mellan ”ortodoxa” och ”revisionistiska” socialister om detta beslut och dess strategiska konsekvenser. Kautsky, Luxemburg, och andra radikala, argumenterade mot att makten gick att erövra stycke för stycke och förklarade att demokratin bara kunde försvaras och utvidgas av arbetarklassen på grundval av en klar klasslinje, dvs genom att den försvarade sin politiska självständighet gentemot bourgeoisin och staten.

Efter flera år av konflikt och kontroverser lyckades de radikala få gehör för sin uppfattning. Vid tyska SPD:s kongress 1903 och Andra internationals kongress i Amsterdam 1904 antogs den historiska resolutionen – som författats av Kautsky – där socialister förbjöds att försöka komma med i en kapitalistisk regering.

Kongressen avvisar ytterst bestämt alla revisionistiska försök att förändra vår beprövade taktik baserad på klasskampen och ersätta den med att politisk makt går att erövra politisk makt genom upphöjd kamp mot bourgeoisin och eftergifter för den rådande ordningen. En sådan revisionistisk taktik skulle leda till att ett parti som står för snabbast möjliga omvandling av det borgerliga samhället till ett socialistiskt – dvs ett parti som är revolutionärt i ordets bästa bemärkelse – skulle förvandlas till ett parti som nöjer sig med att reformera det borgerliga samhället. Därför förklarar kongressen – som i motsats till revisionistiska strömningar är övertygad om att klassmotsättningarna långt från att avta kommer att fördjupas – följande: 1) Partiet avvisar varje form av ansvar för de politiska och ekonomiska förhållanden, som baserar sig på kapitalism och kan därmed inte ställa sig bakom några som helst åtgärder som syftar till att befästa den härskande klassen. 2) Socialdemokratien kan inte gå med på att delta i någon regering i ett borgerligt samhälle.³⁵

I en betydande serie artiklar om marxismen och republiken, författade 1904–05, försvarade och utvecklade Kautsky strategin bakom resolutionen. Eftersom många av huvudpunkterna i dessa artiklar nämnts tidigare vill jag här framför allt lyfta fram Kautskys banbrytande – och profetiska – analys av den oumbärliga roll reformisterna skulle få för att stötta den kapitalis-

³³ Om dessa frågor, se Larsson 1970.

³⁴ Frölich 1940, sid. 81.

³⁵ Secrétariat Socialiste International 1904, sid. 114–15. Resolutionerna från Dresden 1903 och Amsterdam 1904 präglades av en hårdare linje än de positioner Kautsky, Luxemburg och Plechanov haft inledningsvis. Till en början hade alla tre kritiserat att Millerand satt sig i den franska regeringen och avvisat möjligheten till fredlig omvandling av den kapitalistiska staten, utan att ändå fullständigt utesluta möjligheten av att socialister skulle gå med i kapitalistiska regeringar under ”exceptionella” omständigheter.

tiska staten i en krissituation.

Kautsky hävdade att orsaken till att Millerand satt sig i regeringen stod att finna i den svaga franska bourgeoisin och dess oförmåga att regera utan socialisternas stöd:

Den proletära socialismens oerhörda tillväxt gjorde att det blev – mer än någonsin – nödvändigt för de borgerliga republikanerna – att ”dupera arbetarna” ... Men de hade redan gett upp tanken på att formellt kunna locka bort arbetarna från socialismen och att sela fast arbetarna vid sitt solkiga baner. De var för komprometterade och hade förlorat all trovärdighet hos proletariatet. Då fanns bara ett sätt att kunna använda proletariatets styrka för borgerliga syften – *att få socialistiska parlamentsledamöter att utföra den borgerliga politik, som borgerliga republikaner var för svaga för att kunna verkställa själva. Eftersom de inte längre kunde utplåna socialismen försökte de tämja den och göra den till sitt redskap.*³⁶

Som historiskt belägg för att reformisternas allians med bourgeoisin till sist skulle placera dem på fel sida av barrikaderna vid en revolutionär kris pekade Kautsky på den moderate socialisten Louis Blancs roll vid krossandet av Pariskommunen 1871.

Hans illusioner om att proletariatet var tvunget att samarbeta med de mest avancerade och ädla delarna av bourgeoisin för att kunna befria sig självt kulminerade med hans samarbete med de mest efterblivna och brutala delarna av godsägarna i syfte att besegra dem. Att han gjorde det innebar inte att hans teoretiska hållning och sympatier förändrats i nämnvärd grad. Men klassmotsättningarna var starkare än hans fromma önskningar. Den som kommit från bourgeoisin och inte besitter tillräckligt mod för att ta avstånd från den och helhjärtat ansluta sig till det kämpande proletariatet mot bourgeoisin och bryta alla band med den kan till sist, oavsett sina sympatier för proletariatet, allt för enkelt hamna bland motståndarna till proletariatet i det avgörande ögonblicket.³⁷

Händelseutvecklingen i Ryssland 1917-23 och i Europa bekräftar hans analys. Det ironiska, och tragiska, var att Kautsky själv – precis som Louis Blanc och Alexandre Millerand tidigare – också slutligen skulle hamna bland ”motståndarna till proletariatet”. För att tala med Lenin blev Kautsky renegat; med andra ord avsvor han sig sin tidigare radikalism. ”Marxismens påve” skulle kapitulera för byråkratin inom SPD och överge sin tidigare oförsonliga inställning och efter 1917 också förespråka en allians med de tyska kapitalisterna och försvara SPD:s medverkan i deras stat.³⁸ Resultatet blev katastrofalt för den tyska, ryska och internationella arbetarklassen.

Huruvida man skulle följa Millerands ”ministersocialism” skulle också bli den avgörande politiska frågan i det ryska imperiet efter Februarirevolutionen 1917. Åren före hade ändå tyngden från den absoluta staten uteslutit alla möjligheter för några socialister att sätta sig i regeringen. Bara i Finland kunde den debatten vara av omedelbar betydelse – och i denna fråga drabbade den reformistiska och ”ortodoxa” flygeln bland de finländska socialisterna samman hårt och ständigt. Yrjö Makelin och andra samarbetsinriktade medlemmar av rörelsen var *för* att socialisterna skulle medverka i en nationell finländsk regering, de prisade och framhöll Millerands deltagande i den franska regeringen som ett efterföljansvärt exempel.³⁹ Som svar på detta fördömde ledaren för de ”ortodoxa” i Finland, Edvard Valpas, skarpt tanken på en koalitionsregering mellan socialisterna och bourgeoisin. Millerands erfarenheter, hävdade han, hade klart visat att det var ”en illusion” att tro att deltagande i en kapitalistisk regering skulle främja arbetarsaken – i själva verket skulle det bara bli till en sköld för den

³⁶ Kautsky 2017 [1905], sid. 279-80, ”The Republic and Social Democracy in France”, min kursivering.

³⁷ Ibid., sid. 210.

³⁸ Om Kautskys ideologiska vändning åt höger efter 1909, se Waldenberg Volume 2 1972.

³⁹ Soikkanen 1961, sid. 109.

kapitalistiska staten mot proletarietets självständiga klasskamp.⁴⁰

Frågan blev direkt praktiskt brännande när en moderat ledare för de finländska socialdemokraterna, J K Kari, i november 1905 blev medlem av den finländska regeringen. Vid nästa partikongress anförde den ”ortodoxa” flygeln en framgångsrik attack vid nästa partikongress med krav på att Kari skulle uteslutas ur partiet och slog fast att det stred mot de centrala grundsatserna i marxismen att gå med i en borgerlig regering.⁴¹

Uteslutningen av Kari visar att det socialdemokratiska partiet i Finland, i motsats till SPD i Tyskland, inte långsamt gled över i en klassarbetande integrerande riktning. Socialdemokratin i Finland var det enda av Europas stora socialistiska partier med möjligheter att arbeta under politisk frihet som utvecklades mer i revolutionärt socialistisk riktning *efter* 1905.

Hade Finland inte varit en del av tsarimperiet är det troligt att landets socialdemokrati skulle ha utvecklats åt ett mer anpassningsbart håll i likhet med så många andra socialistiska strömningar i väst, där växande byråkratisering och inlemmande i parlamentarismen strax före första världskriget förpassade radikala ledare till en intern opposition. Men i motsats till alla andra lagliga socialistpartier i Europa deltog de finländska socialdemokraterna direkt i revolutionen 1905. Generalstrejken på hösten ledde till en radikaliserings av proletärer i städer och på landsbygden i Finland och blev den tändande gnistan för en explosiv massresning, som sopade undan en stor del av den gamla ledningen och gav plats åt en ny grupp av hängivna marxister beslutna att tillämpa ett strikt självständigt klassperspektiv.

Även om den revolutionära socialismens utbredning kom relativt sent till Finland skulle den därför spela en central roll i att bryta loss arbetarrörelsen från en långvarig tradition av allianser med överklassen. Från 1905 är den finländska socialismen ett särskilt viktigt test i analysen av den politiska dynamiken och möjligheterna för en tålmodig ”ortodox” socialdemokrati i ett läge av politisk frihet och parlamentarisk demokrati.

Demokratisk republik och proletärt styre

I föregående avsnitt såg vi hur ”ortodoxa” socialister var motståndare till den rådande kapitaliststaten som otillräckligt demokratisk. Men vad exakt ville de ersätta den med? Ett kortfattat svar på frågan är: en republik. Det är viktigt att klargöra hur Kautsky och hans kamrater uppfattade en sådan republik, eftersom begreppet kommit att associeras med borgerlig parlamentarisk demokrati utan monarki. Men för revolutionära socialdemokrater innebar verklig demokratisk republikanism, verklig parlamentarism, ett radikalt och i sista hand antikapitalistiskt perspektiv. I motsats till många marxistiska texter efter 1917 uppfattades inte begrepp som ”republik” och ”demokrati” vid denna tid som intimt länkade med bourgeoisin eller kapitalismen. Enligt Friedrich Engels var ”om något stör höjt över allt tvivel, så är det att vårt parti och arbetarklassen kan komma till makten endast under den demokratiska republikens form. Denna är rentav den specifika formen för proletarietets diktatur, vilket redan den stora franska revolutionen har visat.”⁴²

Enligt Kautsky handlade en verklig republik om något långt utöver att bara avskaffa monarkin. Den krävde upplösning av den stående armén, val av alla statliga företrädare, överföring av förvaltningen till lokalt självstyre, och att underställa ”alla medlemmar av representativa organ det organiserade folkets kontroll och disciplin”.⁴³ Därmed hävdade

⁴⁰ Valpas 1904, sid. 60-63.

⁴¹ Soikkanen 1961, sid. 261-66.

⁴² Lenin, *Staten och revolutionen*. Trots att Lenin använde detta citat fortsätter han ändå direkt med att hävda att en demokratisk republik med nödvändighet bara utgjorde ”vad som mest liknade att *närma sig* proletarietets diktatur” och att den inte ”på minsta vis [innebar] att kapitalets välde skulle avskaffas”. Min kurs.

⁴³ Kautsky 2017 [1905], sid. 259.

Kautsky att trots att de amerikanska och franska styrelsesätten påstod sig vara republiker var detta i själva verket inte fallet.⁴⁴ Kautskys viktiga texter om republiken från åren 1904-05 framhöll i stället Pariskommunen 1871 som modell för den ”idealiska demokratiska republiken”.

Eftersom vi tillmäter statsformen för proletarietets klasskamp stor vikt måste vi ta kamp mot den typ av statsform som Tredje republiken [i Frankrike] utgör, där den klass som för närvarande innehar makten har den centraliserade monarkins alla redskap till sitt förfogande. Att slå dem i bitar, inte stärka dem, är en av de viktigaste uppgifterna för den franska socialdemokratin. Som Tredje republiken för närvarande ser ut ger den inget utrymme för proletarietets befrielse, utan bara för att förtrycka det. Endast om den franska staten omvandlas i enlighet med riktlinjerna från den Första republiken och Kommunen kan den bli den sortens republik, den styrelseform, som det franska proletarietet har verkat, kämpat och gjutit sitt blod för under hundratio år.⁴⁵

I likhet med Lenin i *Staten och revolutionen* citerade och lovordade Kautsky uttryckligen Marx' klassiska beskrivning av Pariskommunen och dess berömda mening till att ”krossa statsmakten”. ”Medan de rätt och slätt repressiva delarna av den gamla regeringsmakten måste amputeras ska dess legitima uppgifter brytas loss från en makt som tillvällt sig rätten att dominera samhället som sådant, och återföras till ansvarsfulla representanter för samhället.”⁴⁶ Av sin analys av den odemokratiska karaktären hos existerande statliga institutioner drog Kautsky följande slutsats:

Proletarietets erövring av statsmakten innebär därför inte bara att ta över ministerier, som sedan, utan vidare, skulle ta över tidigare inrättningar – statskyrkan, byråkratin och officerskåren – på ett socialistiskt sätt. I stället handlar det om att upplösa dessa institutioner. Så länge som proletarietet inte är tillräckligt starkt för att avskaffa dessa maktinstitutioner skulle det inte leda någon vart att ta över enskilda ministerier eller hela regeringar.⁴⁷

Tvärtemot det intryck man får av Lenin i *Staten och revolutionen* – som helt förbigår Kautskys uppmaning till upplösning av rådande statliga strukturer – har jag inte hittat några belägg för att marxisterna i Andra internationalen betraktade en uppmaning till krossande av den kapitalistiska statsstrukturen som något nytt eller ”oortodox”. I Tyskland återutgav man 1905 Kautskys texter om republiken från 1904-05 och den blev därefter omedelbart översatt till ryska och polska.

Således citerade Mikelis Valters från Lettlands Sociāldemokrātiskās savienība (Lettiska socialdemokratiska unionen) 1905 uttryckligen och berömde Marx' uttalande att ”arbetarklassen kan inte helt enkelt kan ta det färdiga statsmaskineriet i besittning och sätta det i rörelse för sina egna ändamål”.⁴⁸ Samhällelig och nationell frigörelse, hävdade han, kunde bara uppnås genom att upplösa den kapitalistiska staten:

Detta nya samhälle i Baltikum kan bara skapas genom det nationella lettiska proletarietets medvetna arbete och detta kan bara ske om proletarietet leder den politiska verksamheten i vårt land. *Vårt arbete går ut på att visa arbetarklassen, att detta bara kan ske genom att den borgerliga staten krossas*, att bara genom att upprätta en proletär stat – dvs genom att skärpa och driva klasskriget till sin fullbordan – kommer det att bli möjligt att grunda ett nytt samhälle på lettisk mark, utan utsugare eller utsugna. Det kommer att bli ett nytt Lettland, en lettisk stat, en lettisk demokrati.⁴⁹

Valters, precis som Kautsky, gjorde inte gällande att detta sätt att argumentera utgjorde någon

⁴⁴ *Ibid.*, sid. 225.

⁴⁵ *Ibid.*, sid. 286.

⁴⁶ *Ibid.*, sid. 214.

⁴⁷ *Ibid.*, sid. 192.

⁴⁸ Valters 1905, sid. 18.

⁴⁹ *Ibid.*, sid. 20. Min kurs.

brytning med rådande uppfattningar inom den revolutionära socialdemokratin. Den lettiske socialisten Jānis Berzins-Ziemelis' artikel "Länge leve den demokratiska republiken" upprepade också Kautskys analys av karaktären hos verklig republikanism. Hans slutsats var att ingen västlig republik "är demokratisk i ordets rätta bemärkelse" och att det socialistiska idealet var en republik med Pariskommunen som modell.⁵⁰

Direkt lovordande av Pariskommunens statsform var inget viktigare eller gängse tema i Kautskys texter, men samma går inte att säga om hans hållning till militären och militarismen. Och det var i de frågorna, som hans synsätt var som mest radikalt. Detta ämne har rönt förvånansvärt lite uppmärksamhet bland akademiker och socialister, trots att frågan om staten och revolutionen ytterst kan reduceras till vilken samhällsklass som innehar monopol på våldet i samhället.⁵¹

Ett historiografiskt fokus på marxistisk debatt om den politiska formen för en arbetarstat – parlamentarisk eller av sovjetkaraktär, centraliserad eller decentraliserad, med eller utan gamla statstjänstemän, osv – har skytt den centrala frågan: alla "ortodoxa" socialdemokrater var för att krossa den härskande klassens militärapparat. Detta var knappast någon underordnad fråga, eftersom, för att tala med Kautsky, armén utgjorde "det viktigaste maktredskapet".⁵² Som Marx hade betonat, och som Kautsky i positiva ordalag upprepade, var kravet på att avskaffa den stående armén och ersätta den med en folkmilis "Pariskommunens första dekret".⁵³

Läsaren bör ha i minnet att Kautsky och andra revolutionära socialister såg militarismens framväxt som en av de grundläggande tendenserna i den moderna kapitalismen – och *det största* hotet mot demokratin. Uppmaningen till att avskaffa den stående armén och beväpna folket var en central del av *Erfurtprogrammet* från 1892. Som historikern Nicholas Stargard skriver stod "milisen i centrum för den politiska, sociala och ekonomiska kritiken" inom det tidiga SPD.⁵⁴ Enligt Kautsky var "beväpningen av folket enda sättet att för alltid göra slut på svärdets herravälde".⁵⁵ Luxemburg sade också att "den kapitalistiska statens och borgarklassens makt och dominans ligger utkristalliserad i militarism ... Att överge kampen mot det militära systemet leder i praktiken till ett fullständigt övergivande av all kamp mot det rådande samhällssystemet".⁵⁶

Ett bevis på den revolutionära socialdemokratin tyngd i tsarimperiet är att alla "ortodoxa" socialistpartier hade som ett av sina omedelbara (minimi)krav att den stående armén skulle upplösas och ersättas av en milis. I det Revolutionära ukrainska partiets minimiprogram från 1903 hette det med en typisk formulering att "vi måste krossa den nuvarande stående armén och upprätta en folkmilis".⁵⁷

De tyska "revisionisterna" däremot krävde att SPD skulle lämna den uppfattningen, vilket 1899 ledde till en mer omfattande debatt mellan Kautsky och hans motståndare i *Die Neue Zeit*. Betecknande var att det finländska Arbetarpartiets reformistiska grundningsprogram från samma år utelämnade denna inställning. I stället förklarade man bara att "militärutgifterna måste minskas avsevärt och fredens ideal befrämjas och förverkligas".⁵⁸ 1903 avspeglades det

⁵⁰ Citerat i Treijs 1981, sid. 188.

⁵¹ Stargardt 1994 ger en nyttig översikt över de tyska socialisternas debatter om militarismen, men hans kortfattade analys av Kautskys uppfattning är politiskt förvirrad.

⁵² Kautsky 2017 [1905], sid. 224.

⁵³ Kautsky 2017 [1905], sid. 213.

⁵⁴ Stargardt 1994, sid. 45-46.

⁵⁵ Kautsky 2017 [1905], sid. 225.

⁵⁶ Luxemburg, *The Militia and Militarism*, 1971 [1899], sid. 147.

⁵⁷ Гермайзе [Germanije] 1926, sid. 171.

⁵⁸ Suomen Työväenpuolueen 1899, sid. 30.

finländska partiets vänsterkurs i att det antog den normala ståndpunkten i frågan om militären-armén. Och 1917, under ledning av de ”ortodoxa”, skulle kampen för detta spela en central roll för att driva revolutionen vidare mot en antikapitalistisk brytning.

Erfarenheterna från 1905, 1917 och senare visar att krossandet av den härskande klassens armé utgjorde villkoret för att upprätta *någon som helst* form av arbetarregering. Även om den syn Lenin och hans kamrater hade på proletär- och bondemakt – beträffande användning av gamla statstjänstemän, centraliseringsnivån, de parlamentariska institutionernas roll, osv – ofta skulle utvecklas ganska dramatiskt under och efter 1917 var den politiska konstant som deras olika ställningstaganden grundade sig på att den gamla statens repressiva apparat först av allt måste krossas. Som bolsjevikpartiets resolution den 22 mars 1917 fastslog: ”Enda garantin för seger över alla kontrarevolutionära krafter och för en vidareutveckling och fördjupning av revolutionen är enligt partiet en allmän beväpning av befolkningen och, framför allt, att ett arbetarnas röda garde omedelbart bildas över hela landet.”⁵⁹

Den ”ortodoxa” synen på armén – och republiken och demokratin i allmänhet – motsäger den sedvanliga uppfattningen att marxismen inom Andra internationalen gjorde åtskillnad mellan minimi- och maximiprogram. Exempelvis ansåg Pierre Broué att ”denna åtskillnad skulle vägleda teori och praktik inom socialdemokratin i decennier”.⁶⁰ Det ligger mycket i den kritiken beträffande moderata socialister och byråkratiserade partiledningar. Men den gäller inte nödvändigtvis Kautsky då denna ofta gav uttryck för vad som senare skulle bli känt som ett ”övergångs”-synt.

Kautsky, som betonade bourgeoisins alltmer konservativa karaktär, hävdade ofta att proletariatet kunde uppnå demokratiska delar av minimiprogrammet, som avskaffande av den stående armén, enbart i kamp mot den härskande klassen och sannolikt bara genom en revolution. Mot Rosa Luxemburgs argument att man inte skulle kräva självständighet för Polen på grund av att detta inte kunde uppnås under det rådande systemet replikerade Kautsky att med samma logik skulle SPD få ge upp kravet på en demokratisk republik och val av statliga ämbetsmän – ”ingen hemfaller ju åt illusionen att det går att låta folket välja statliga ämbetsmän under rådande politiska förhållanden”.⁶¹ Att avskaffa den stående armén i Tyskland förutsatte på samma sätt ”en radikal omvandling av förhållandena i staten”.⁶² Han ansåg att marxister måste ta upp kraven på upprättande av en beväpnad milis och federalism i nationell skala, trots att de sannolikt var oförenliga med den rådande ordningen: ”När socialdemokratin skriver program frågar den inte om den härskande klassen och partierna kan gå med på det, utan i stället om det är nödvändigt.”⁶³

Kautsky ansåg att även om vissa av de krav som socialisterna framförde kunde omfattas av andra partier och även om en del av dem var förenliga med kapitalismen ”utgörs det som skiljer [socialdemokraterna] från andra partier av helheten i dess praktiska krav” och ”de mål dessa krav pekar mot”.⁶⁴ Redan 1893 hade Kautsky dragit slutsatsen att ”den europeiska bourgeoisin öster om Rhen blivit så svag och feg att det ser ut som om byråkratens och sabelns herravälde inte går att bryta förrän proletariatet är i stånd att erövra politisk makt och att störtandet av militär absolutism kommer att leda direkt till att proletariatet gör intrång i maktutövningen”.⁶⁵ Med andra ord, för ”ortodoxa” marxister utgjorde kampen för demokrati en oundgänglig revolutionär brygga mellan dagskampen och arbetarnas erövring av makten.

⁵⁹ ”On the Provisional Government” [1917] sid. 205 i Elwood 1974.

⁶⁰ Broué, *The German Revolution 1917-1923*, 2005, sid. 17.

⁶¹ Kautsky *Finis Poloniae?*, 1896, sid. 514.

⁶² Kautsky 1899, *Schippel under der Militarismus: 2. Für und wider die Miliz*, sid. 645.

⁶³ Kautsky, *Nochmals der Kampf der Nationalitäten in Österreich*, 1899, sid. 724.

⁶⁴ Kautsky, *Parliamentarism and Democracy*, 2017 [1893], sid. 163.

⁶⁵ *Ibid.*, sid. 169.

Staten och revolutionen 1917

Debatten bland socialister om statsmakten 1917 cirklade inte kring frågan om att utnyttja eller att krossa statsapparaten. Den gamla tsaristiska statsstrukturen hade till stora delar brutits upp genom Februarirevolutionen. Den nya provisoriska regeringen var en ytterst svag institution, som aldrig fick någon fast kontroll över den repressiva apparaten, än mindre något monopol på våldsutövandet i samhället; dess bräckliga folkliga legitimitet baserade sig i huvudsak på det stöd den fick av moderata socialister.

I ett sådant läge kom frågan om staten att koncentreras till huruvida det arbetande folket skulle ingå en allians med överklassen eller åstadkomma något slags självständig makt. 1917 tenderade den frågan att överskugga övriga viktiga politiska debatter under revolutionen. För att få slut på kriget, genomföra jordreformen, garantera nationellt självbestämmande, eller svara mot de akuta ekonomiska kraven från arbetare och bönder, fordrades en ”brytning med bourgeoisin”. Det fundamentalt gemensamma i förhållandet till statsmakten och i den strategi bolsjevikerna, finländska radikaler, och andra revolutionära socialdemokrater låg i uppslutningen bakom självständighet för arbetarklassen och dess hegemoni i kampen för politisk makt, vilket framför allt kom till uttryck i ett strategiskt avvisande av allianser med borgerliga partier och avvisande av regeringar över klassgränserna.

Medan de flesta mensjeviker, socialistrevolutionärer till höger, och andra moderata icke ryska socialister 1917 släppte det traditionella motstånd deras partier haft mot att sätta sig i en koalitionsregering stod bolsjevikerna och andra radikala fast vid den uppfattningen. Som historikern Michael Melancon konstaterar:

Misstänksamhet eller direkt motstånd mot en borgerligt inriktad regering eller en koalition mellan socialister och borgare uppstod inte genom bolsjevikernas agitation, utan hade existerat redan från början som en del av stämningarna bland de flesta socialister och deras arbetarväljare. Bolsjevikernas agitation fick betydelse genom att partiet skapade sig möjligheter att skörda organisatoriska fördelar av de rådande folkliga stämningarna gentemot den provisoriska regeringen, när den inte klarade av att leva upp till vad som uppfattades som minimikrav på den och när ledningarna för socialistrevolutionärer och mensjeviker, och deras partier, på ett ödesdigert sätt slöt upp bakom den.⁶⁶

Kravet på ”All makt åt sovjeterna” sammanfattade en utbredd önskan om politisk brytning med bourgeoisin. För att citera Rex Wade: ”Att hålla borta grupper från över- och medelklassen från makten och kravet på radikal förändring uttrycktes på ett klart sätt i parollen ‘All makt åt sovjeterna’, som både bolsjevikerna och växande delar av befolkningen omfattade, men som ledarna för de defensivt inriktade partierna envist avvisade.”⁶⁷ Oktoberrevolutionen innebar framför allt en konkretisering av denna anti-borgerliga brytning – och att man slog vakt om den revolutionära kärnan i en av principerna hos den socialdemokratiska ”ortodoxin”.

Trots den påfallande kontinuiteten mellan Kautskys tidiga syn på staten och den som framfördes av Lenin och bolsjevikerna efter 1917, fanns det också obestridligt stora skillnader. En av de viktigaste var otvivelaktigt Kautskys uppfattning att ett parlament baserat på allmän rösträtt skulle utgöra ett centralt inslag i proletariats diktatur. Sovjetmodellen, rådsmodellen, för statsmakt i det ryska imperiet erkände däremot inte någon rösträtt för bourgeoisin och jordägarna och försökte utgå från ett mer direkt deltagande, en mer direkt representation, för de arbetande. I likhet med Lenin hävdade många marxister efter 1917 att denna struktur var mer demokratisk än traditionell parlamentarism. Som Maria Kosutzka, ledare för vänstern inom PPS, skrev 1918:

⁶⁶ Melancon 2004, sid. 156.

⁶⁷ Wade 2004, sid. 212.

Det nuvarande parlamentariska systemet tillåter inte massorna att delta aktivt i det offentliga livet ... Denna brist avhjälpes av den nya statsorganisationen [med råd], som förenar alla samhällslivets delar i en helhet, rensar undan gammal konstlad uppdelning, och gör lokala maktorgan till en integrerad del av staten, upprättar ett samband mellan lagstiftande och administrativa myndigheter, och inför principen om ofta återkommande val, osv. Den ryska republikens konstitution är det första viktigare försöket att organisera den arbetande befolkningens tillvaro på grundval av verkligt självstyre – det innebär att styra sig själv i stället för att vara underkastad en regering tillsatt uppifrån.⁶⁸

Eftersom någon mer omfattande diskussion av sovjeternas roll under och efter 1917 ligger utanför ämnet för denna artikel får jag nöja mig med bara några kommentarer. För det första, även om sovjeterna utgjorde en mer direkt form av demokrati än den tidige Kautsky tänkt sig får inte skillnaderna överdrivas. Som vi tidigare sett avvisade även Kautsky borgerlig parlamentarism som falsk och reste krav på en republik där det arbetande folkets separation från staten skulle brytas genom val av alla statliga ämbetsmän, beväpning av folket, ett utvidgat lokalt självstyre, och sammanslagning av verkställande och lagstiftande makt. Den sortens proletära parlamentariska republik liknade sovjetmodellen mer än någon existerande kapitalistisk demokrati.

För det andra måste det understrykas att den viktigaste politiska debatten i det ryska imperiet 1917 handlade inte om sovjeter mot parlament. Förutom i Finland fanns det i imperiet inga nationella parlament som sovjeterna kunde jämföras med – den nya provisoriska regeringen var en självutnämnd och icke vald institution, som förlorade mycket av sitt stöd just på grund av att den hela tiden fördröjde valet av en konstituerande församling. Tidig ”ortodoxi” hade alltid hävdats att den speciella situationen med tsaristisk absolutism innebar att revolutionen i Ryssland, och den adekvata marxistiska taktiken och strategin under dessa förhållanden skulle bli tämligen olik den i borgerliga demokratier i väst. Det synsättet fortsatte att gälla även under upproret 1917, som ägde rum i ett samhälle som förblev starkt präglad av det gamla självhärskardömet.

I frånvaron av ett nationellt parlament blev sovjeterna snabbt det arbetande folkets främsta demokratiska uttryck som det alltmer engagerade sig i både vad gäller deltagande och strävanden. Under hela 1917 såg revolutionära marxister i såväl centrum som periferin allmänt sovjeterna och en framtida konstituerande församling som varandra kompletterande institutioner för att etablera arbetarnas och böndernas makt.⁶⁹ Den inställningen förändrades när det stod klart att moderata socialister och liberaler tänkte ställa den nyvalda konstituerande församlingen – som slutligen samlades i januari 1918 – mot den nya sovjetregeringen.

I ett försök att försvara och fördjupa revolutionen och dess landvinningar upplöste bolsjevikerna och socialistrevolutionärernas vänster den konstituerande församlingen sedan den vägrat erkänna sovjetregimens politiska auktoritet. Som Alexander Rabinowitch, och många andra historiker, konstaterat berodde sovjetmaktens seger över konstituerande församlingen

⁶⁸ Koszutska 1961 [1918], sid. 252.

⁶⁹ Under hela 1917 såg inte Lenin och bolsjevikerna parollen ”All makt åt sovjeterna” som något som stod i motsättning till kravet på en konstituerande församling. Det senare var ett framträdande krav från partiets sida under större delen av åren, även om det ofta förekom stora interna motsättningar mellan olika grupperingar inom bolsjevikerna beträffande det tänkbara politiska förhållandet mellan församlingen och sovjeterna. Flertalet bolsjevikerna såg en viktig roll för båda organ i utvecklingen sedan bourgeoisin störtats. En del bolsjevikledare, exempelvis Lenin, såg från början av 1917 sovjeterna som den högsta styrelseformen; en konstituerande församling skulle högst bli ett komplement och ett sätt att legitimera en sovjetregering. Andra bolsjevikledare delade inte Lenins tal om en ”kommun-stat” och såg bildandet av en socialistisk majoritet i den konstituerande församlingen som den avgörande grunden för den nya arbetar- och bonderegeringen. Beträffande utvecklingen efter revolutionen bland bolsjevikerna om dessa frågor, samt den vidare (och icke bolsjevikiska) synen på konstituerande församlingen, se Rabinowitch 2007, sid. 62-127.

1918 på ”det ryska folkets djupa likgiltighet” för den senare.⁷⁰ Denna speciella politiska situation gör det möjligt att klargöra varför upplösningen av konstituerande församlingen inte var något uttryck för ”leninistisk totalitarism”, som så många liberaler och reformister gjort gällande. Men den egentliga frånvaron av all former av stark parlamentarisk institution eller tradition i det ryska imperiet måste också finnas med vid en bedömning av i vilken utsträckning bolsjevikernas strategi 1917 utgjorde en brytning eller kontinuitet med socialdemokratisk ”ortodoxi”, som ju alltid behandlat den ryska revolutionen som en tämligen unik historisk företeelse.

Ytterst låg den internationella betydelsen efter 1917 i Lenins och det tidiga Kominterns syn på råden framför allt i att den innebar en ny strategi mot arbetarnas erövring av makten. I motsats till Kautskys syn på parlamentarismen och hans betoning av defensiv taktik, gick framhävandet av sovjeterna som den nödvändiga formen av proletariats diktatur hand i hand med en aldrig tidigare använd strategisk betoning av utomparlamentariska massaktioner och mobilisering av bredast tänkbara skikt av arbetarna utöver dem som var organiserade i partier och fackföreningar. Den nya inställningen skänkte också legitimitet åt en mer offensiv, mer upporsinriktad strategi för att erövra statsmakten – den socialistiska revolutionen sågs inte längre som främst en defensiv reaktion på försök från bourgeoisin att avskaffa demokratiska rättigheter eller att omintetgöra val av en socialistisk majoritet i parlamentet. För marxister som inte var ute efter att uppskjuta störtandet av kapitalismen på en oviss framtid visade det sig vara en mer realistisk utväg att vinna över en majoritet av det arbetande folket organiserat i råd och därigenom tillskansa sig revolutionär-demokratisk legitimitet än att i val under kapitalistiskt styre vinna hela befolkningens majoritet. 1918 drog Rosa Luxemburg följande strategiska slutsats av den ryska revolutionen.

Som den parlamentariska kretinismens förkroppsligade lärjungar överför dessa [de tyska socialdemokraternas] på revolutionen helt enkelt den parlamentariska barnkammarens hembakade visdom: för att genomföra något måste man först ha majoriteten. Alltså även i revolutionen: först ska vi bli en ”majoritet”. Men revolutionernas verkliga dialektik ställer denna parlamentariska mullvadsvisdom på huvudet: inte från majoritet till revolutionär taktik utan från revolutionär taktik till majoritet går vägen. Endast ett parti som förstår att leda, d v s driva framåt, förvärvar sig i stormen anhängare.⁷¹

Detta synsätt skilde sig förvisso från, om än inte med nödvändighet i motsättning till, den marxistiska ”ortodoxi” som Kautsky stått för under sin tidiga revolutionära period. Detta innebär emellertid inte att den tidigare hållningen var reformistisk. Härvidlag utgör revolutionen i Finland ett viktigt jämförelseobjekt. I det stora hela bekräftar revolutionen i Finland, precis som Oktoberrevolutionen, den antikapitalistiska potentialen i Kautskys tidiga inställning till stat och revolution.⁷²

1917 stod ledningen för socialdemokraterna i Finland hegemoniskt (om än inte homogent) bakom revolutionär socialdemokrati och försökte, med några utslag av direkt tveksamhet, också tillämpa den hållningen under hela året. Ett starkt finländskt parlament och parlamentariska traditioner ställde hinder i vägen och gav möjligheter, som socialister i resten av imperiet inte upplevde. I motsats till andra regioner i tsarens Ryssland fanns en lång tradition av politisk frihet och ett parlament i Finland: med utgångspunkt i vad den ”ortodoxa” doktrinen förespråkade i ett sådant läge hade den finländska socialdemokratin starkt fokus på parlamentarisk verksamhet. Och 1916 fick partiet också absolut majoritet i parlamentet och under större delen av 1917 försökte man (till sist med framgång) utnyttja denna institution för att gå arbetarklassens grundläggande krav till mötes. I en sådan situation är det föga

⁷⁰ Rabinowitch 2007, sid. 127.

⁷¹ Luxemburg 2004 [1918], sid. 289. [[Den ryska revolutionen](#)]

⁷² För en detaljerad redogörelse för de finländska socialdemokraternas politik 1917-18, se Carrez 2008.

förvånande att det varken bland socialister eller inom arbetarklassen uppstod någon önskan att bilda arbetarråd 1917.

På sensommaren 1917 upplöste den provisoriska regeringen i Ryssland, i samarbete med konservativa i Finland, det socialistdominerade parlamentet och utlyste nyval. Ledningen för de finländska socialdemokraterna reagerade först skarpt på denna odemokratiska borgerliga ”kupp” – för att sedan slingra sig i flera månader. Trots att krisen och kontrarevolutionen nu klart ställde upproret på dagordningen var ledningen ytterst tveksam inför att lämna den parlamentariska arenan. Samtidigt bekämpade man ihärdigt alla försök av den finländska bourgeoisin att skapa en polismakt och armé för att understödja sitt välde (den gamla repressiva apparaten i Finland hade också upplösts i februari 1917).

Med avsevärd fördröjning, och under tryck både från sin radikala bas och revolutionen i Ryssland, övergav de finländska socialdemokraterna till sist sin tvekan, där partiets moderata parlamentsgrupp varit särskilt pådrivande. I januari 1918 tog de finländska socialisterna makten genom en väpnad resning. Trots att målet initialt inte sträckte sig längre än till att upprätta en mer demokratisk parlamentarisk regering baserad på allmän rösträtt tvingades det finländska arbetarstyret, precis som sin motsvarighet i Ryssland, av omständigheterna och kontrarevolutionen att gå längre på vägen mot socialism än man ursprungligen tänkt sig. Först efter ett blodigt inbördeskrig och invasion av det kejsarliga Tyskland blev arbetarstyret bortspat 1918.⁷³

Finland bekräftar på många vis den traditionella syn på revolutionen som Kautsky omfattade. Genom tålmodig klassmedveten organisering, och skolning, erövrade socialisterna majoritet i parlamentet, vilket ledde till att högern upplöste denna institution och det i sin tur till en socialistledd revolution. Att det finländska partiet föredrog en fredlig, defensiv, och parlamentarisk strategi hindrade det inte från att senare på våldsamt väg störta den rådande kapitalistiska staten och slå in på vägen till socialism. Den byråkratiserade socialdemokratin i Tyskland slog däremot aktivt vakt om kapitalismen 1918-19 och krossade med våld försöken från revolutionära arbetare och socialister att störta den.

Jag påstår inte att det finländska exemplet visar vägen för alla arbetarrevolutioner i en situation av borgerlig demokrati. Inte heller att marxister alltid måste försöka erövra parlamentarisk majoritet innan man försöker störta en borgerligt demokratisk stat eller att organ av sovjettyp inte kan uppstå i ett läge av parlamentarism. Lärdomarna av den tyska revolutionen 1918-23, och andra arbetarresningar, undergräver alla förenklade scheman av det slaget. Vidare visar exemplet Finland inte bara styrkan hos, utan också de potentiella begränsningarna i socialdemokratisk ”ortodoxi”: tvekan att överge den parlamentariska arenan, en tendens att vara överdrivet defensiv, överbetoning av fredliga medel, och underskattning av massaktioner.

Marxismen utvecklas givetvis med tiden genom klasskampen. Revolutionära resningar utan motstycke i tsarens Ryssland och runt om i världen 1917-23 fick det tidiga Komintern att överge de bästa traditionerna inom revolutionär socialdemokrati och utveckla en mer radikal syn på statsmakt och politisk strategi.

Utan att förneka viktig utveckling av det slaget kvarstår ändå faktum att den politik revolutionära marxister stod för under och efter 1917 mer avspeglade kontinuitet än brytning med socialdemokratisk ”ortodoxi”. Sant är att Kautsky efter 1909 kapitulerade för reformismen och spelade en reaktionär roll under de socialistiska upproren efter första världskriget. Men hans tidiga teorier skolade bolsjeviker, finländska marxister, och andra radikala, som ledde de första segerrika attackerna mot det kapitalistiska väldet. När vi närmar oss hundraårsjubileet

⁷³ Om den finländska arbetarregeringen 1918, se Rinta-Tassi 1986.

av ryska revolutionen vore det på tiden att erkänna att rötterna till 1917 klart återfanns i arvet från den revolutionära socialdemokratien.

Jag vill tacka John Riddell, Lars Lih, Charlie Post, Todd Chretien och David Walters för synpunkter på denna artikel.

Anförda arbeten

Adler, Victor, 1954, *Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky*, utgiven av Friedrich Adler, Wien, Wiener Volksbuchhandlung.

A.W, 1903, "Karol Kautsky, Rewolucya socyalna", *Przedswit*, 6, sid. 247-48.

Badia, Gilbert, 1975, *Rosa Luxemburg, Journaliste, Polémiste, Révolutionnaire*, Paris: Éditions sociales.

Bielecki, Marian [M Raudonas] 1904: "Zagadnienia Rewolucji", *Przedświt*, 24, 4: sid. 152-57, 24, 5-6: 200-206, 262-72, 24 8: 314-22.

Blackledge, Paul, 2011, "Anarchism, syndicalism and strategy: A reply to Lucien van der Walt", *International Socialism*, 131.

Blackledge, Paul 2013, "Left reformism, the state and the problem of socialist politics today", *International Socialism*, 139.

Broué, Pierre 2005, *The German Revolution 1917-1923*, Leiden, Boston: Brill.

Carrez, Maurice 2008, *La fabrique d'un révolutionnaire, Otto Wilhelm Kuusinen: 1881-1918: réflexions sur l'engagement politique d'un dirigeant social-démocrate finlandais*, Toulouse: Université de Toulouse le Mirail.

Elwood, Ralph Carter (ed.) 1974, *Resolutions and Decisions of the Communist Party of the Soviet Union, Volume 1: The Russian Social Democratic Labour Party, 1898-October 1917*, Toronto, Buffalo: University of Toronto Press.

Frölich, Paul 1940, *Rosa Luxemburg*.

Гермайзе, Осип 1926, *Нариси з Історії Революційного Руху на Україні. Т. 1: Українська Революційна Партія (РУП)*, Київ: Книгоспілка.

Kautsky, Karl, "Finis Poloniae?", *Die Neue Zeit* 14, 42: sid. 484-91, 14, 43: sid. 513-25.

Kautsky, Karl 1898, "Nochmals der Kampf der Nationalitäten in Österreich", *Die Neue Zeit*, 16, 23: sid. 723-26; Kautsky, Karl 1899, "Schippel under der Militarismus: 2. Für und wider die Miliz", *Die Neue Zeit* 17, 21: sid. 644-54.

Kautsky, Karl 1902, [Den sociala revolutionen](#).

Kautsky, Karl 1908, "Practical Work in Parliament", *International Socialist Review*, december 1908, sid. 456-60.

Kautsky, Karl 1996 [1909], *The Road to Power: Political Reflections on Growing into the Revolution*. Sv. övers. [Vägen till makt](#).

Kautsky, Karl 2009 [1904], "Revolutionary Questions" i *Witnesses to Permanent Revolution*, Richard B Day och Daniel Gaido (utg.), Leiden, Boston: Brill.

Kautsky, Karl 2017 [1905], "The Republic and Social Democracy in France" i *Karl Kautsky on Democracy and Republicanism*, Ben Lewis, utg. och övers., Leiden, Boston: Brill (Manuskript).

Kelles-Krauz, Kazimierz [Michael Lusnia] 1904, "Unbewaffnete Revolution?", *Die Neue*

Zeit, 22, 18: sid. 559-67.

Kosutzka, Maria 1961 [1918], "Rewolucja rosyjska a proletariat miedzynarodowy", i *Pisma i przemowienia*, Warszawa: Ksiazka i Wiedza.

Larsson, Reidar 1970, *Theories of Revolution: From Marx to the First Russian Revolution*, Stockholm Almqvist & Wiksell.

Latvijas KP CK Partijas Vestures Instituts 1958, *Latvijas Komunistiskas Partijas Kongresu, Konferencu un CK Plenumu Rezolucijas un Lēmumi, 1. Dala, 1904-1940*, Riga: Latvijas Valsts Izdevnieciba.

Lenin, [Stat och revolution](#).

Lewis, Ben 2011, "Kautsky: From Erfurt to Charlottenburg", *Weekly Worker*.

L'Internationale Ouvrière & Socialiste 1907, *Rapports Soumis au Congrès Socialiste Internationale de Stuttgart, 18-24 août 1907 par les Organisations Socialistes d'Europe, d'Australie et d'Amérique sur leur activité Pendant les Années 1904-1907*, Bryssel: Bureau Socialiste International Maison Du Peuple.

Luxemburg, Rosa 1971 [1899], "The Militia and Militarism" i *Selected Political Writings*, Dick Howards (utg.), New York: Monthly Review Press.

Luxemburg, Rosa 2004 [1900], "Reform or Revolution" i *The Rosa Luxemburg Reader*, Peter Hudis och Kevin Anderson (utg.), New York: Monthly Review Press. [sv. [Sociala reformer eller revolution?](#)]

Martin, William Culbertson 1971, *A Sociological and Analytic Study of the Development of the Finnish Revolution of 1917-1918 in terms of Social Structures*, doktorsavhandling, Vanderbilt University.

Melancon, Michael S 2004, "From rhapsody to threnody: Russia's Provisional Government in Socialist-Revolutionary eyes, February-July 1917" i *Revolutionary Russia: New Approaches*, Rex A Wade (utg.), New York: Routledge.

Polska Partia Socjalistyczna 1975 [1892], "Szkic programu Polskiej Partii Socjalistycznej" i *Polskie programy socjalistyczne 1878-1918*, Feliks Tych (utg.), Warszawa: Ksiazka i Wiedza.

Rabinowitch, Alexander 2007, *The Bolsheviks in power: the first year of Soviet rule in Petrograd*, Bloomington: Indiana University Press.

Rinta-Tassi Osmo 1986, *Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallituksena*, Helsinki Opetusministeriö, Punakaartin historiakomitea.

Schorske, Carl E 1955, *German social democracy, 1905-1917: The development of the great schism*, Cambridge: Harvard University Press.

SDKPiL 1934 [1900], "Zjazd Zagranicznych Grup SD w Lipsku 25 Lutego r. 1901" i *Socjaldemkracja Krolestwo Polskiego i Litwy: Materialy i Dokumenty, Tom 1, 1893-1904*, Bronislaw Szmidt (utg.), Moskwa: Towarzystwo Wydawnicze Robotnikow Zagranicznych w ZSRR.

Sécretariat Socialiste International 1904, *Sixième Congrès socialiste international, tenu à Amsterdam du 14 au 20 août 1904, Compte-rendu analytique*, Bryssel.

Soikkanen, Hannu 1961, *Sosialismin fulo suomen; ensimmäislin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti*, Porvoo: W Söderström.

Sozialdemokratische Partei Deutschlands 1891, *Protokol über die Verhandlungen des Partei-*

tages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Erfurt vom 14 bis 20. Oktober 1891, Berlin: Verlag des "Vorwärts" Berliner Volksblatt Th. Glocke.

Stargardt, Nicholas 1994, *The German Idea of Militarism: Radical and Socialist Critics 1866-1914*, Cambridge, New York: Cambridge University Press.

Steinberg, Hans-Josef 1967, *Sozialismus und Deutsche Sozialdemokratie: Zur Ideologie der Partei vor den 1. Weltkrieg*, Hannover: Verlag für Literatur und Zeitgeschehen.

Suomen Työväenpuolueen 1899, *Suomen Työväenpuolueen Perustavan Kokouksen Pöytäkirja Kokous Pidetty Turussa*

Treijs, Rihards 1981, *Pamatšķiras brīvāis vārds: Latvijas marksistiskā prese 1896-1917*, Riga: Avots.

Valpas, Edward 1904, *Mikä menettelytapa?: työväenliikkeen taktiikasta*, Helsinki: Työväen Kirjapaino.

Valters, Mikelis [Anon.] 1905, "Baltijas Sociālās Demokrātijas Jautājumi", *Revolucionārā Baltija*, 2: 13-25.

Van Ree, Erik 2002, *The political thought of Joseph Stalin: A study in Twentieth-Century Revolutionary Patriotism*, London, New York: Routledge.

Wade, Rex A 2004, "All power to the soviets: the Bolsheviks take power" i *Revolutionary Russia: New Approaches*, Rex A Wade (utg.), New York: Routledge.

Waldenberg, Marek 1972, *Wzlot i upadek Karola Kautsky'ego: studium z historii myśli społecznej i politycznej*, Krakow: Wydawnictwo Literackie.

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips:

Martin Fahlgren, [Lenin och Kautsky – en bibliografi](#)

Lars T Lih, [Kautsky och Lenin](#)